

KESKI-SUOMEN TILANNE- JA KEHITYSKUVA 2024

Keski-Suomen maakuntaohjelman kärjet ja älykkään erikoistumisen valinnat

- ❖ Bio- ja kiertotalous
- ❖ Uudistuva teollisuus
- ❖ Hyvä vointi

Väestönkehitys

Keski-Suomi on maan viidenneksi suurin maakunta, jonka väestömäärä (ennakko) vuoden 2024 lokakuussa oli 274 257 (5 % maan väestöstä). Laskusuuntaisten vuosien jälkeen maakunnan väestömäärä on kasvanut vahvasti vuosina 2023-2024. Tätä selittää runsas nettomaahanmuutto. Vuonna 2023 maahanmuuttajien määrä yli kaksinkertaistui (1 333 → 2 839) edellisvuodesta ja vuonna 2024 määrä pysynee samalla korkealla tasolla. Taustalla on Ukrainasta paenneiden mahdollisuus hakea kotikuntaa vuoden maassa olon jälkeen. Maahanmuutto on vaikuttanut positiivisesti väestömäärään myös Jyväskylää laajemmalla alueella ja pienemmissä, erityisesti vastaanottokeskuskunnissa. Ukrainalaisten maahanmuuton pysyvyydestä ei vielä tiedetä – palaavatko he Ukrainaan sodan päätyttyä. Määrällisen muutoksen lisäksi maahanmuuton merkittävä kasvu monimuotoistaa väestörakennetta. Ulkomaalaistaustaisten osuus väestöstä oli vuonna 2023 Keski-Suomessa 4,9 %, mikä alittaa selvästi koko maan ulkomaalaistaustaisten osuuden 10,2 %.

Maan sisäisen muuttoliikkeen myötä Keski-Suomi on menettänyt väestöään vuosina 2023-2024. Luonnollisen väestömuutoksen osalta syntyneiden määrä on alittanut kuolleiden määrän vuodesta 2016 lähtien. Viime vuosina väestö on vähentynyt luonnollisen väestömuutoksen myötä yli 1 000 henkilöllä vuosittain. Samalla valtaosassa Keski-Suomen kuntia väestön kokonaismäärä on supistunut.

Vuonna 2023 Keski-Suomeen syntyi 1 953 lasta, mikä on 1 000 lasta vähemmän kuin 10 vuotta aiemmin. Merkkejä syntyvyyden ripeästä käännteestä nousuun ei ole. Kunnissa mm. kouluverkko on haasteiden edessä, kun koulunsa aloittavien määrä on pienentynyt ja pienenee edelleen nopeasti. Miten syntyvyyttä voitaisiin kansallisesti ja alueen toimin vahvistaa, on merkittävä elinvoimakysymys, mutta vaikea ja ikääntyneimmillä alueilla jopa mahdoton tehtävä.

Keski-Suomen väestöstä 70 % on keskittynyt Jyväskylän seudulle. Keskusseutu kasvaa muuttovoiton ansiosta luonnollisen väestömuutoksen käännyttyä sielläkin negatiiviseksi. Runsas muuttovoitto 15–24-vuotiaissa kertoo Jyväskylän vetovoimasta opiskelukaupunkina. Työ- ja perhe-elämäänsä aloittelevien 25–34-vuotiaiden joukossa Jyväskylä menettää väestöä, kun kehyskunnat houkuttelevat tätä ikäluokkaa.

Tilastokeskuksen väestöennusteen (2024) mukaan Keski-Suomen väestömäärä kasvaa vuoden 2023 toteamasta niukasti, noin 1 500 asukkaalla vuoteen 2035. Väestö keskittyy yhä voimakkaammin Jyväskylään ja muualla maakunnassa kuntakoko kutistuu. Jyväskylän vedossa keskusseutu kasvaa 7 % (noin 12 500 asukkaalla), muun Keski-Suomen menettäessä 13 % (-11 000) väestöstään.

Jotta korkeaan maahanmuutto-oletukseen perustuva ennuste toteutuisi Keski-Suomessa, edellyttäisi se mm. kansainvälisten opiskelijoiden työelämäyhteyksien ja alueen pitovoiman vahvistamista sekä työnantajien kiinnostusta ja mahdollisuuksia palkata maahanmuuttajia. Työmarkkinavalmiuksien lisäksi kotouttamisessa korostuvat koulutus- ja palvelutarjonta, asumisen mahdollisuudet, arjen sujuvuus ja sosiaaliset verkostot.

Erityisen haasteen väestökehitykseen tuo ikärakenteen muutos. Alle 20-vuotiaiden määrän ennustetaan vähenevän Keski-Suomessa 18 % (-10 300), 20-69-vuotiaiden määrän kasvavan 1,5 % (+2 500) ja yli 69-vuotiaiden määrän kasvavan 19 % (+9 200) vuoteen 2035. Muutosta leimaa kasvun kohdentuminen kaikista ikääntyneimpään väestöön, yli 84-vuotiaiden määrän kasvaessa 73 % (+6 100). Lasten ja nuorten vähenemisen sekä ikääntyneiden määrän kasvun tuoma muutos koskee kaikkia seutuja ja kuntia.

Maakunnan väestöllinen huoltosuhde heikkeni jyrkästi 2010-luvulla ja oli 64,5 vuonna 2023. Ennusteen mukaan huoltosuhde pysyttelee lähes nykytasollaan seuraavat vuosikymmenet. Huoltosuhteen tulevaan maltillisempaan kehitykseen vaikuttavat lasten määrän merkittävä lasku ja työikäisten niukka kasvu. Koko maakunnan tarkastelu peittää kuitenkin alleen kuntien väliset suuret erot. Väestöllinen huoltosuhde on useimmissa kunnissa korkeimmillaan 2030-luvun puolivälissä, jolloin Keski-Suomen 13 kunnassa lapsien ja 65 vuotta täytäneiden määrä ylittää työikäisten määrän. Väistämätöntä ikärakenteen muuttuessa ovat uudet ratkaisut ja päätöksentekokyky hyvinvointialue- ja kuntatalouden turvaamisessa sekä palvelurakenteen ja -verkon kehittämisessä. Eriytyvän väestökehityksen hallinta edellyttää älykästä sopeutumista.

Kestävä elinvoima ja investoinnit

Elinkeinoelämän kärjet

Keski-Suomen maakunnalliset kasvun kärjet ovat bio- ja kiertotalous, hyvä vointi ja uudistuva teollisuus. Maakunnan digi- ja kyberosaaminen heijastuvat useille aloille. Metsäbiotaloudella on maakunnan taloudessa keskimääräistä merkittävämpi rooli: se oli vuonna 2021 tuotoksella ja arvonlisäyksellä mitaten lähes kaksi kertaa suurempi kuin maakunnissa keskimäärin ja metsäbiotalouden arvonlisä oli maan suurin. Myös teknologiateollisuus on maakunnan tärkeä tukijalka.

Keski-Suomella on pitkä puolustustarviketeollisuuden historia. Puolustus- ja turvallisuusalan korostumisen myötä yrityksille on avautunut uusia liiketoimintamahdollisuuksia ja tilauskannat ovat vahvistuneet. Patria ja Puolustusvoimat ovat allekirjoittaneet sopimuksen Suomen F-35-hävittäjähankkeen ylläpito- ja huoltokäytön rakentamisesta. Palvelusopimuksen suora työllisyysvaikutus Jämsään vuosina 2023–2031 on 500 htv. Laukaassa Nammo Lapua investoi 52 M€ uuteen ruutitehtaan vakuumilinjastoon ja nallitehtaan rakentamiseen vuosina 2024-2025. Lisäksi se on tehnyt 45 M€:n investointipäätöksen uudesta tykistökranaatinkuoria valmistavasta tehtaasta Jyväskylään. Myös esimerkiksi karstulalainen korkealaatuisten retkeily-, metsästys- ja sotilastarvikkeiden valmistamiseen erikoistunut Finn-Savotta on kasvattanut liikevaihtoaan erityisesti Puolustusvoimien suurtilauksen ansiosta.

Elinkeinoelämän kehitys ja investoinnit

Keski-Suomen talous kääntyi laskuun vuonna 2023 kahden kasvuvuoden jälkeen. Kohonnut inflaatio, korkojen nousu, matala kuluttajaluottamus, ulkomaankaupan hidastuminen ja yleinen epävarmuus heikensivät taloutta. Talouden vaatimaton kehitys jatkui odotetusti alkuvuonna 2024. Tammi-kesäkuussa yritysten yhteenlaskettu liikevaihto oli 2,5 % edellisvuoden vastaavaa aikaa heikompi. Talouden heikkous on laaja-alaista, mutta erityisesti rakentamisen alan vaikeudet ovat jarruttaneet kehitystä. Yritysten henkilöstömäärän kehitys jatkui talouden heikentyneistä suhdanteista huolimatta pitkään varsin hyvänä, mutta kääntyi laskuun vuoden 2023 lopulla. Henkilöstömäärä on vähentynyt kaikilla päätoimialoilla, mutta erityisesti rakentamisen alalla.

Indikaattorit tukevat näkemystä, että talouden pahin syöksy olisi takana. Talous elpyy kuitenkin hitaasti ja näkymä on vaisu. Talouden vahvistuminen edellyttää vientimarkkinoiden piristymistä sekä korkojen laskun välittymistä taloudelliseen toimeliaisuuteen ja edelleen rakentamisen alalle. EK:n tuoreimmassa suhdannebarometrissa Keski-Suomen suhdannenäkymät ovat koko maan keskiarvoa vaimeammat.

Maakunnan elinkeino- ja osaamis pohja tarjoavat erinomaisen investointialustan ja potentiaalinen hyöty vihreästä ja digitaalisesta siirtymästä. Investointeja tulevaisuuteen tehdäänkin haastavasta suhdanteesta huolimatta. Esimerkkejä erityisesti uudistuvan teollisuuden ja puhtaan siirtymän investoinneista Keski-Suomeen:

- Teknologian tutkimuskeskus VTT käynnistää tutkimusohjelman, jossa kehitetään ja testataan kaupallisesti kannattavia, vastuullisempia vaihtoehtoja kuitupohjaisten tuotteiden valmistukseen. Ohjelma sisältää useita projekteja sekä Jyväskylään rakennettavan pilotointiympäristön, joka otetaan käyttöön kesällä 2025.

- Äänekosken metsäteollisuuden keskittymässä toimii Metsä Fibren biotuotetehdas, Metsä Boardin kartonkitehdas ja Metsä Woodin viilutehdas, sekä vaneritehdas, joka lakkautetaan vuoden 2026 loppuun mennessä. Metsä Groupin rakenteilla oleva kertopuutehdas käynnistyy loppuvuonna 2026. Investointipäätöksiä ligniinituotteen koelaitoksesta sekä Kuura-tekstiilituotetehtaasta odotellaan.
- Jyväskyläläisen kuituteknologiayritys Spinnovan kehitystyössä on syntynyt uudenlainen patentoitu teknologia tekstiilikuidun valmistukseen puusellusta ja jätevirroista, esimerkiksi nahka-, tekstiili- tai maatalousjätteestä, ilman haitallisia kemikaaleja. Adidas ja Ecco ovat Spinnovan osakkaita – brändikumppaneita ovat mm. H&M ja Marimekko. Teknologian kehitystyö jatkuu.
- Traktorivalmistaja Valtran kuluvan vuoden markkinan laskun tuomista vaikeuksista huolimatta voimansiirtotehtaan investoinnit Äänekosken Suolahdessa etenevät.
- Toyota Gazoo Racing World Rally Team perustaa uuden, nykyaikaisen noin 200 henkilöä työllistävän teknologiakeskuksen Jyväskylään.
- Vireon Hydrogen Oy rakentaa uusiutuvan vedyn tuotantolaitoksen Jyväskylään. Vety käytetään raskaan liikenteen polttoaineena. Hankkeessa demonstroidaan ratkaisua, jossa uusiutuvan vedyn tuotanto liikennekäyttöön toteutetaan tankkausaseman yhteyteen. Investointi vähentää hiilidioksidipäästöjä keskimäärin 7 200 tonnia vuodessa.

Aurinko- ja tuulivoimahankkeita on suunnitteilla ja rakenteilla erityisesti pohjoiseen Keski-Suomeen. Vuoden 2023 lopussa tuotannossa olevan tuulivoiman kokonaisteho oli noin 320 MW ja tuulivoimaloita oli 62. Heinäkuussa 2024 rakenteilla oli 17 tuulivoimalaa kokonaisteholtaan 101 MW. Suunnitteluvaiheen tuulivoimahankkeissa on kyse satojen miljoonien eurojen investoinneista, vaikka toteutuvaksi laskettaisiin alle puolet luvitettujen ja YVA-vaiheessa olevien hankkeiden kapasiteetista. Tuulivoimatuotannon rajoitteeksi on nousemassa sähkönsiirtolinjojen kapasiteetti. Keski-Suomen energiaselvityksessä aurinkovoimapotentialiaa tunnistettiin sekä olemassa olevassa rakennuskannassa että teollisuuskokoluokassa.

Kiertotalous etenee Keski-Suomessa teollisuuden toimilla sekä rahoituksen ja Kiertotalouden green dealin keinoin. Keski-Suomen liitto on liittynyt Kiertotalouden green dealiin ensimmäisenä maakunnan liittona. Maakunnan toimijoita kannustetaan kiertotalouden edistämiseen sekä laatimaan omia sitoumuksia. Keski-Suomen liitto aikoo myös lisätä kiertotalouteen kanavoimaansa EU-rahoitusta. Lisäksi asetetaan alueen toimijoita suuntaavia tavoitteita polttoon perustumattoman energiantuotannon määrän lisäämiseksi sekä edistämään vähällä käytöllä olevien ja käytöstä poistuvien julkisomisteisten kiinteistöjen kiertotaloutta.

Keski-Suomen kuntien ja hyvinvointialueen taloushaasteet ovat mittavia ja heijastuvat pahimmillaan negatiivisesti koko maakunnan elinvoimaan ja kehityskykyyn. Talouden liikkumavara on ollut jo ennestään pieni ja tulevat vuodet ennakoivat entistäkin niukempia aikoja. Valtionosuuksia katsottaessa Keski-Suomi on maan suurimpien häviäjien joukossa, joten kunnissa valtionosuusuudistukselle on suuret odotukset.

TKI ja osaava työvoima

Keski-Suomen T&K-menot 320,1 M€ ovat maakuntien kuudenneksi suurimmat. Maakunnassa panostetaan TKI-yhteistyöhön ja tavoitellaan yritysten T&K-toiminnan kasvattamista. T&K-menot ovat olleet reippaassa kasvussa viime vuosina. Vuonna 2023 erityisesti yritysten T&K-menot kasvoivat vahvasti. Keski-Suomen yritysten T&K-menojen osuus koko maan yritysten menoista oli kuitenkin vain 2,9 %, kun taas maakunnan korkeakoulusektorin osuus maan korkeakoulujen T&K-menoista oli 6,6 %. T&K on alueellisesti keskittynyttä. Jyväskylän seudun osuus on 84 % ja Äänekosken 14 % maakunnan T&K-menoista. Äänekoskella T&K-toiminta nojaa vahvaan ja kehittyvään metsäbiotalouden ekosysteemiin.

Keski-Suomen väestön koulutusrakenne muistuttaa paljolti koko maan rakennetta, mutta kuntien väliset erot ovat mittavat. Muuramessa ja Jyväskylässä korkeasti koulutettuja on noin 40 % 15 vuotta täyttäneestä väestöstä, kun taas useissa pohjoisen Keski-Suomen kunnissa korkea-asteen suorittaneiden osuus jää selvästi alle

20 %. Keskiasteen tutkinnon suorittaneita on kuntien 15-vuotta täyttäneestä väestöstä 41-50 %. Kokonaan ilman tutkintoa jäävien osuus on pienentynyt vuosi vuodelta kaikissa kunnissa, mutta vaihtelee huomattavasti kuntien välillä (19-38 %). Koulutustasomittain kuvaa alueiden välisiä eroja väestön koulutuksen keskimääräisissä pituuksissa peruskoulun jälkeen. Koulutustasomittain oli vuonna 2023 Keski-Suomessa 392 ja koko maassa 396. Kunnittain 20 vuotta täyttäneen väestön keskimääräinen koulutuksen pituus vaihteli Muuramen 4,6 vuodesta Kivijärven 2,4 vuoteen. Ikäryhmittäin tarkasteltuna korkeasti koulutettujen osuus on suurin 45–49-vuotiaissa, 48 %, kun taas esimerkiksi 30–34-vuotiaissa korkeakoulutettuja on selvästi vähemmän, 38 %. Korkeakoulutettujen osuuden kasvattaminen on yksi maakunnan strategisista tavoitteista. Tulevaisuuden osaamistarpeisiin vastatakseen mm. Jyväskylän yliopisto on hakenut DI-koulutuksen laajentamista turvallisuusteknologiaan sekä datamassojen ymmärtämiseen ja analysoimiseen liittyen.

Keski-Suomessa on yhteensä noin 43 600 toisen asteen, ammattikorkeakoulun tai yliopiston opiskelijaa. Väestömäärään suhteutettuna opiskelijoita on maakunnista toiseksi eniten (16 %). Keski-Suomi on onnistunut pitämään hyvin kiinni ammatillisesta koulutuksesta valmistuneista (noin 80 %) ja kohtuullisesti (noin 55 %) ammattikorkeakoulusta valmistuneista. Sen sijaan yliopistosta valmistuneista vain noin kolmannes sijoittuu Keski-Suomeen vuosi tutkinnon suorittamisen jälkeen.

Keski-Suomessa työttömyysaste on korkea, 12,1 % lokakuussa 2024. Työttömiä työnhakijoita oli 15 217 ja avoimia työpaikkoja 1 652. Koulutusasteittain tarkasteltuna eniten työttömiä työnhakijoita on toiselta asteelta valmistuneissa. Sekä toisella asteella että korkea-asteella työttömien määrä on kasvanut edellisvuoteen verrattuna. Korkeakoulutetuilla työttömyyden kasvu on ollut suurinta, 9,8 %. Kohtaannon näkökulmasta Keski-Suomessa on työvoiman ylitarjontaa. Työvoimabarometrissa arvioidaan työvoiman ylitarjonnan tila vakavaksi ja ennakoidaan, että tilanne helpottaa tulevana vuonna vain vähän. Tilastollisesti työvoimapolua voidaan katsoa olevan ainoastaan osassa sote-alan ammatteja, mutta toimialaa varjostaa kohtaanto-ongelma. TE-uudistuksen myötä työvoimapolvelujen tuomisen lähemmäksi asiakasta odotetaan edistävän nopeaa työllistymistä ja antavan eväitä maakunnan osaajapulan ja kohtaantohaasteen taltuttamiseksi. Keski-Suomen kolmen työllisyysalueen on tarkoitus tuoda lähipalvelua kaikkiin kuntiin. Rahoitusmallin muutos vähentää palveluiden rahoituspohjaa ja muuttaa siksi myös palvelutarjontaa.

Ulkomaalaisten työttömien määrä on kasvanut Keski-Suomessa hieman edellisvuodesta, heitä oli lokakuussa 2024 yhteensä 1 417. Ulkomaista työvoimaa rekrytoivat pääosin suuret yritykset ja organisaatiot, joissa työyhteisö on jo kansainvälinen (esimerkiksi yliopisto). Pk-yritykset kaipaavat tukea kansainväliseen rekrytointiin, etenkin ensimmäisen kv-rekrytoinnin kynnyks on korkea. Tarvetta ulkomaiselle työvoimalle on pitemmällä aikavälillä esimerkiksi sote-, ict- ja puhtauspalvelualueilla. Koulutettujen maahanmuuttajien kotoutumiseen ja monikulttuuristen työyhteisöjen kehittämiseen on Keski-Suomessa panostettu mm. Talent Boost -ohjelmalla ja KOHTAUTUS-hankkeessa.

Hyvinvoiva väestö ja yhteisöt

Keski-Suomen maakuntastrategiassa painopisteitä ovat mielen hyvinvointi, luonnon, liikunnan ja kulttuurin hyödyntäminen sairauksien ennaltaehkäisyssä sekä turvallinen liikkuminen. Samat teemat ovat myös hyvinvointialueen strategiassa.

Arjen turvallisuuden osalta päivittäisen elämänsä erittäin tai hyvin turvalliseksi kokee 69 % keskisuomalaisista aikuisista (tiedot vuodelta 2022). Miehet kokevat päivittäisen elämänsä turvallisemmaksi (74 %) kuin naiset (63 %). Korkeasti koulutetut kokevat elämänsä turvallisemmaksi kuin matalammin koulutetut. Turvallisuuden kokemus on korkeampaa nuoremmilla ikäluokilla. Keski-Suomessa elämänsä erittäin tai hyvin turvalliseksi kokevien miesten osuus on koko maan keskiarvoa korkeampi ja naisten hieman matalampi.

Keskisuomalaisista 60 % liikkuu terveystieteiden suositusten mukaan liian vähän. Keski-Suomi liikkuu 2030 -agendalla kannustetaan kaikkia keskisuomalaisia sekä maakunnan organisaatioita lisäämään liikettä arkeensa.

Suurin osa keskisuomalaisista nuorista kokee terveytensä hyväksi. Nuorten elintavoista raittius on yhä yleistynyt perus- ja toisen asteen oppilailla, mutta tupakoinnin vähentymisen trendi on katkennut sähkösavukkeiden myötä. Lasten ja nuorten fyysinen toimintakyky on parantunut usean vuoden heikkenemisen jälkeen.

Viimeisimmän kouluterveyskyselyn havainnot lasten ja nuorten mielen hyvinvoinnin tilasta ovat kuitenkin huolestuttavia. Koko maassa ja myös Keski-Suomessa nuorten mielenterveys on heikentynyt merkittävästi viimeisen vuosikymmenen aikana, ja tämä kehitys jatkuu myös työelämässä. Koettu ahdistus on yleistynyt erityisesti 8.-9. luokkien tytöillä, joista 33 % kokee kohtalaista tai vaikeaa ahdistuneisuutta. Myös yksinäisyys, ulkopuolisuuden tunne ja heikko osallisuuden kokemus ovat hieman yleistyneet vuodesta 2021, ja ovat yläkouluikäisillä tytöillä kaksinkertaisesti poikia yleisempiä. Monessa Keski-Suomen kunnassa syrjäytymisriskissä olevien 18–24 –vuotiaiden osuus on jopa yli 20 %. Maakunnan keskiarvo 17 % on lähellä maan keskitasoa.

Keski-Suomen hyvinvointialueen toteuttaman kyselyn mukaan vanhemmat arvioivat jonkin verran nuoria myönteisemmin sen, kuinka hyvin he tunnistavat nuortensa tunteet ja tarpeet sekä reagoivat niihin. Nuorista 94 % arvioi, että vanhemmat täyttävät perustarpeet kuten ravinto, lepo ja rakkaus, ja huoltajien vastaava osuus oli 99 %. Nuorista 62 % koki, että vanhemmat tunnistavat heidän hankalat tunteensa ja pahan mielensä. Huoltajista tätä mieltä oli 93 %. Nuorista 76 % arvioi vanhempansa viettävän riittävästi aikaa heidän kanssaan, kun taas vanhemmista 67 % koki yhteisen ajan olevan riittävää.

Nuoret ja erityisesti nuorten mielenterveyden tukeminen näkyvät Keski-Suomessa. Keski-Suomen hyvinvointialue on panostanut mm. viestintään nuorten palveluista ja mielenterveyspalveluista. Hyvinvointialueen ja Keski-Suomen liiton yhteinen maakunnan nuorisovaltuusto on toiminut vuodesta 2023 alkaen. Sen tehtävänä on mm. tuoda nuorten mielipiteitä esille palveluiden kehittämisen ja päätöksenteon tueksi.

Terveyttä edistävästä kulttuuritoiminnasta tietoa kokoavan TEA Viisarin mukaan Keski-Suomen tunnusluvut ovat lähes jokaisella osa-alueella (sitoutuminen, johtaminen, seuranta ja tarveanalyysi sekä voimavarat) alle maan keskiarvon. Vain osallisuudessa Keski-Suomi ylittää yli keskiarvon (Keski-Suomi 80, koko maa 78), mikä on vaikuttavuuden näkökulmasta merkittävä ja hyvä tulos. Kulttuurihyvinvointia ollaan Keski-Suomessa nostamassa vahvemmin esiin. Tämä lisää mahdollisuuksia kehittää sekä kulttuurialan toimijoiden toimintaedellytyksiä että lisätä kulttuurihyvinvoinnin toimenpiteitä yhdessä hyvinvointialueen kanssa. Tämän voidaan katsoa vaikuttavan suoraan maakunnan asukkaiden hyvinvointiin monella eri osa-alueella, sekä henkisenä mielen hyvinvointina että alueen elinvoimaisuuden lisääjänä.

Hyvinvoinnin ja terveyden liiketoiminnan rakentaminen Keski-Suomessa nojaa liikuntaan, oppimiseen, luontoon, kulttuuriin ja yhteisöllisyyteen. Sairaanhoidon erityisosaamista on syöpätautien, sydänsairauksien sekä tuki- ja liikuntaelinsairauksien hoidossa ja ennaltaehkäisyssä. Vahva digitalisaation ja data-analytiikan osaaminen mahdollistavat uudenlaisen tutkimuksen ja tiedon hyödyntämisen terveys- ja hyvinvointialalla.

Olympiakomitean uusi Jyväskylän kaupunkiseutusopimus mahdollistaa pitkäjänteisen ja entistä laajempipohjaisen huippu-urheilun alueellisen valmennus-, tuki- ja kehittämistoiminnan jatkumon Jyväskylän seudulla. Jyväskylä keskuskaupunkina, Keski-Suomi maakuntana, alueen vahvat oppilaitokset sekä Huippu-urheilun instituutti KIHU tarjoavat valtakunnallisestikin ainutlaatuisen kasvualustan.

Vetovoimainen elinympäristö ja monimuotoinen luonto

Aluerakenne ja saavutettavuus

Keski-Suomen aluerakennetta kuvastaa sama ilmiö kuin monessa muussakin maakunnassa. Alueella on yksi kasvava kaupunkikeskus, Jyväskylä ja sen ympäröimä seutukunta, kun samanaikaisesti reuna-alueet menettävät asukkaitaan. Valtaosa Keski-Suomen pinta-alasta on kaupunki–maaseutuluokituksen (SYKE) mukaista harvaan asuttua maaseutua. Keskisuomalaisista 56 % asuu Jyväskylän kaupunkialueilla (ml. sisempi ja ulompi kaupunkialue sekä kehysalue). Näiden alueiden väestö on kasvanut 10 % viimeisten kymmenen vuoden

aikana, kun samaan aikaan maaseutualueiden väestö väheni 11 %. Kaupungistumiskehityksen ennakoitaan jatkuvan. Kuntien kouluverkon ja hyvinvointialueen sote-palveluverkon kattavuus ja digipalvelujen yleistymisen voivat osaltaan vaikuttaa tulevaisuuden alue- ja yhdyskuntarakenteeseen.

Keski-Suomen liikenteellinen saavutettavuus ja sen kehittäminen ovat maakunnan elinvoiman perusta. Maanteiden hyvällä palvelutasolla varmistetaan maakunnan sisäinen ja ulkoinen saavutettavuus sekä elinkeinoelämän kuljetusten, joukkoliikenteen ja työmatkaliikenteen sujuvuus. Samalla turvataan kansalaisten arjen liikuminen ja yhteiskunnan toimintavarmuus.

Keski-Suomessa on käynnistynyt merkittäviä tiehankkeita, joilla parannetaan liikenteen sujuvuutta erityisesti valtatiellä 4 sekä hillitään korjausvelan kasvua. Tulevina vuosina investointipainetta luo TEN-T-ydinverkon saattaminen loppuun sekä vaihtoehtoisten käyttövoimien jakeluverkon kehittäminen.

Keski-Suomi on lähes kaikkien toimialojen kuljetussuoritteissa kolmen suurimman maakunnan joukossa. Ympäri maakuntaa on useita tuotanto- ja teollisuuslaitoksia. Oman teollisuuden lisäksi kuljetussuoritetta tuottavat Etelä- ja Pohjois-Suomen väliset kaupan ja teollisuuden tavaravirrat. Keski-Suomen tieverkkoa tuleekin arvioida laajemmasta valtakunnallisesta näkökulmasta.

Henkilöjunaaliikenteen matkustajamäärät ovat kasvaneet merkittävästi Keski-Suomessa korona-ajan jälkeen. Kaupungistuminen, Jyväskylän seudun väestöprofiili ja yhdyskuntarakenteen tiivistyvä kehitys luovat pohjaa henkilöraideliikenteen kasvulle, mikäli Tampere-Jyväskylä rataosan häiriöherkkyyttä, kapasiteettia ja matka-aikaa saadaan parannettua. Rataosan kehittämällä parannetaan niin alueiden välistä kuin kansainvälistä saavutettavuutta. Tarkasti aikataulutetun tavaraliikenteen osalta rataosuudelle tarvitaan häiriöherkkyyden parantamista, kapasiteetin lisäämistä ja ennustettavuutta. Alueellisen henkilöjunaaliikenteen mahdollisuuksia tarkastellaan MAL-alueella tehtävässä joukkoliikenteen kehittämisselvityksen päiväyksessä.

Lentoliikenteen aluetaloudellisia vaikutuksia tarkastelleen selvityksen mukaan Keski-Suomessa on lähes 7 000 lentoliikeneriippuvaista työpaikkaa ja viimeisen 10 vuoden aikana lentoliikenne on vaikuttanut 80 % alueen investoinneista. Keskeistä on pitkäjänteisen näkymän luominen lentoliikenteen tulevaisuudesta Keski-Suomessa, huomioiden esimerkiksi sähkölentokoneiden kehitys. Toistaiseksi reittilentojen jatkuminen on turvattu maaliskuulle 2026 valtion ostoliikenteenä.

Toimintavarmojen ja nopeiden tietoliikenneyhteyksien saatavuus kotitalouksille ja yrityksille on digitaalisen saavutettavuuden edellytys Keski-Suomessa. Toimivat yhteydet ovat merkittävä monipaikkaisuuden ja esimerkiksi hyvinvointialueen digipalvelujen mahdollistaja. Keski-Suomessa kiinteän verkon laajakaistasaatavuus (100 Mbit/s) kotitalouksille oli 67 % vuonna 2023 ja 5G-verkon osalta vastaavasti 91 % (tieto 30.9.2024). Erityisesti syrjäisemmillä seuduilla viime aikoina huolta ovat herättäneet katkeilevat puhelin- ja verkkoyhteydet. Verkkojen epävarma toimivuus on myös turvallisuuskysymys.

Ilmastonmuutoksen hillintä ja luonnon monimuotoisuus

Keski-Suomessa on selvitetty hiilinielujen ja -varastojen tilanne. Tämä mahdollistaa myös kasvihuonekaasutaseen laskemisen ja hiilineutraaliustavoitteen tilanteen arvioinnin. Selvityksen mukaan Keski-Suomen maankäyttösektori toimi vuonna 2023 kokonaisuutena arvioituna nettonieluna, suuruudeltaan –290 kt CO₂e. Metsämaat toimivat nettohiilinieluna, kun taas muut maankäyttösektorin osat (viljelysmaat, kosteikot, rakennetut alueet ja ruohikkoalueet) toimivat nettopäästölähteinä. Tuoreimpien tietojen mukaan Keski-Suomen kasvihuonekaasupäästöt vuonna 2022 olivat 1405 kt CO₂e (SYKE:n päästölaskenta, HINKU-laskelman mukaiset päästöt ilman päästöhyvityksiä). Maakuntastrategian mukaisen päästövähennyksen mukainen tavoite on, että vuonna 2030 vastaavat KHK-päästöt olisivat 476 kt CO₂e.

Tuoreen energiaselvityksen mukaan Keski-Suomessa energiankäyttö väheni 11 % vuodesta 2019 vuoteen 2022. Muutoksen taustalla on sekä kansallinen panostus energiatehokkuuteen, että UPM:n Kaipolan tehtaan

sulkeminen. Vuonna 2022 puupohjaisten energianlähteiden osuus kaikista energianlähteistä Keski-Suomessa oli lähes 70 %. Puupohjaisten energianlähteiden (puupolttoaineet, mustalipeä) merkittävyyttä selittää metsäteollisuuden suuri rooli. Vuoden 2022 energiataseessa tuulienergian osuus oli vain 1 %. Tuulienergiaan liittyy kuitenkin suurin tunnistettu uuden uusiutuvan energiantuotannon potentiaali Keski-Suomessa. Uusiutuvan sähkön jatkojalostaminen on yksi mahdollinen kehityssuunta. Keski-Suomessa valmistellaan vuosina 2024-2025 alueellinen vetytiekartta, jossa mm. hahmotetaan maakunnan vahvuuksia vetyyn liittyen.

Energiamurrokseen ja uusiutuvan energian tuotantoon tuuli- ja aurinkovoimalla liittyy suuria maankäytön kysymyksiä. Hankkeet painottuvat pohjoiseen Keski-Suomeen. Samoilla alueilla on myös luonnonarvoiltaan tärkeitä Keski-Suomen viimeisiä erämaisia alueita sekä erämaisista alueista riippuvaisten lajien elinympäristöjä.

Luonnon monimuotoisuuden vaalimiseen halutaan tarttua kunnianhimoisesti. Keski-Suomessa valmistellaan parhaillaan Luonto- ja ilmastotiekarttaa. Pohjana on Hiilineutraali Keski-Suomi 2030 tiekartta ja lähtökohtana maakuntastrategian tavoitteet hiilineutraalista maakunnasta ja luontokadon etenemisen pysäyttämistä vuoteen 2030 mennessä. Uutena teemana tiekarttaan nostetaan ilmastonmuutokseen sopeutuminen.

Elinympäristöjen kunnostusta on jatkettu HELMI-ohjelmassa ja HELMI-yhteistyöryhmässä on valmisteltu maakunnan yhteistyönä HELMI-keskittymähakemusta. Alkuvuodesta 2025 valmistuu selvitys Keski-Suomen lajien ja luontotyyppien tilasta.